

KS. EDMUND SKALSKI

FORMACJA I POSŁUGA NADZWYCZAJNEGO SZAFARZA KOMUNII ŚWIĘTEJ

1. Na mocy sakramentu chrztu wszyscy wierni uczestniczą w kapłańskiej, prorockiej i królewskiej misji Chrystusa, który nadal żyje i działa mocą Ducha Świętego w Kościele. Dlatego też nowy Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK), osadzony w soborowej eklezjologii, widzi nieodzowne miejsce świec- kich w potrójnej posłudze Kościoła: w nauczaniu, uświęcaniu i pasterzowaniu.

Posługę uświęcania wypełnia Kościół przez słowo Boże i sakramenty, a przede wszystkim przez Eucharystię. W posłudze uświęcania, która dokonu- je się w liturgii, wierni mają prawo i obowiązek czynnego uczestnictwa (KL 14). Dotyczy to zwłaszcza sprawowania Eucharystii (kan. 224-231 KPK). Jest ona źródłem i centrum całego życia chrześcijańskiego tak dla Kościoła po- wszechnego, jak i dla kościelnych wspólnot lokalnych. Z niej ono niejako wypływa i do niej prowadzi. Dokonuje się to podczas Mszy świętej.

W Najświętszej bowiem Eucharystii zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a miano- wicie sam Chrystus, nasza Pascha i chleb żywy, który przez Ciało swoje ożywione i oży- wiające Duchem Świętym daje życie ludziom, zapraszając ich i doprowadzając w ten sposób do ofiarowania razem z Nim samych siebie, swojej pracy i wszystkich rzeczy stworzonych¹

Eucharystia jest źródłem i centrum życia chrześcijańskiego również poza Mszą świętą. Albowiem Chrystus Pan

po złożeniu Ofiary, gdy Eucharystię przechowuje się w kościołach i kaplicach, jest rzeczy- wiście Emanuelem, to jest „Bogiem z nami” Jest bowiem dniem i nocą pośród nas, miesz-

Ks. mgr Edmund SKALSKI – wykładowca Gdańskiego Seminarium Duchownego, proboszcz parafii pw. Świętego Maksymiliana Kolbe w Gdyni; adres do korespondencji: ul. Konwaliowa 13, 81-654 Gdynia; e-mail: eskal@diecezja.gda.pl.

¹ Dekret o posłudze i życiu kapłańskim *Presbyterorum ordinis* nr 5.

ka w nas pełen łaski i prawdy (por. J 1, 14); buduje obyczaje, rozwija cnoty, umacnia słabych i wszystkich, którzy zbliżają się do Niego, pobudza do naśladowania. by na Jego przykładzie uczyli się być cichymi i pokornego serca oraz szukali nie siebie, lecz Boga²

2. Jezus Chrystus w Eucharystii przychodzi do człowieka poprzez drugiego człowieka. Jest nim przede wszystkim kapłan – jako sprawujący, z polecenia Chrystusa (Łk 22, 19; 1 Kor 11, 24-25) i w Jego imieniu, świętą tajemnicę eucharystyczną, gdzie zostaje ona uobecniona we wspólnocie ludu Bożego. Chrystus w Eucharystii przychodzi również wówczas, gdy z braku zwyczajnych szafarzy, także świeccy – kiedy doradza tego konieczność Kościoła – rozdzielają Komunię świętą, zgodnie z przepisami prawa (kan. 230 § 3 KPK).

3. Dokument Kongregacji Kultu Bożego z 29 stycznia 1973 r., wprowadzająca posługę nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej, uzasadnia to postanowienie „dobrem duchowym wiernych i prawdziwą koniecznością”³

Nie ulega wątpliwości, iż zasadniczym dobrem duchowym wiernych jest częsta Komunia święta, zwłaszcza zanoszona chorym w domach prywatnych, w szpitalach i w innych zakładach zamkniętych. W sposób zdecydowanie jasny i kategoryczny domaga się od duszpasterzy zaspokojenia potrzeb chorych rzymska instrukcja *Eucharisticum Mysterium* z 25 maja 1967 r., która stwierdza (nr 40):

Wypada, żeby ci, którzy doznają przeszkody w swym udziale w obrzędzie eucharystycznym wspólnoty, skwapliwie posilali się Eucharystią i w ten sposób czuli się również zjednoczeni z tą wspólnotą i wsparci miłością braci. Duszpasterze winni się starać, żeby często a nawet codziennie dać możliwość przyjęcia Komunii świętej, zwłaszcza w okresie wielkanocnym, chorym i osobom w podeszłym wieku, choćby nie chorowali ciężko i nie zagrażało im niebezpieczeństwo śmierci; można to robić o jakiegokolwiek godzinie.

4. Po ustaleniu przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 2 maja 1990 r. ogólnych warunków umożliwiających powołanie nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej biskupi diecezjalni mogą wprowadzić tę posługę w swoich diecezjach.

5. Spełnianie funkcji nadzwyczajnego szafarza jest zaszczytem i wyróżnieniem, ale zarazem odpowiedzialnością i służbą wobec Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa, które zobowiązują do nieustannego pogłębiania własnej formacji chrześcijańskiej, a zwłaszcza eucharystycznej, m.in. poprzez uczestnictwo w organizowanych regularnych spotkaniach modlitewno-formacyjnych, miesięcznych i kwartalnych, nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej w pa-

² P a w e ł VI. Encyklika *Mysterium fidei*.

³ Instrukcja *Immensae caritatis*.

rafiach i diecezji. Szafarz Komunii świętej uczestniczy w dniach skupienia i rekolekcjach. Wymienia z innymi szafarzami nadzwyczajnymi doświadczenia, szczególnie co do Komunii świętej chorych i związanych z nią odwiedzin domowych. Poza tym angażuje się w inne formy działalności apostołskiej w parafii, jak np. praca w grupach młodzieżowych, pomoc w duszpasterstwie stanowym i zawodowym, pomoc w katechezie i przygotowaniu sakramentalnym przed pierwszą Komunią świętą, bierzmowaniem i zawarciem małżeństwa, a także w pracę charytatywną lub inne przedsięwzięcia duszpasterskie w celu doskonalenia swojej formacji. Wykorzystuje też najnowszą literaturę i materiały szkoleniowe: książki, skrypty, instrukcje itp. Systematyczna formacja pozwala nadzwyczajnym szafarzom Komunii świętej lepiej zrozumieć znaczenie ich posługi, jej wpływ na głębię wiary i jakość życia z wiary. W tym celu należy organizować raz w miesiącu spotkania parafialne pod kierunkiem proboszcza parafii. Spotkania diecezjalne raz na kwartał winny być przeprowadzane przez Komisję Liturgiczną. Dla właściwego przebiegu formacji należy opracować harmonogram tematyki spotkań na cały rok. Rekolekcje i diecezjalne dni skupienia powinny być przeprowadzane w grupach do pięćdziesięciu osób. Istotne jest więc podanie kilku terminów, by umożliwić w nich udział wszystkim nadzwyczajnym szafarzom. Przynajmniej raz w roku należy zorganizować spotkanie, pod przewodnictwem biskupa diecezjalnego i Komisji Liturgicznej, z proboszczami parafii, w których nadzwyczajni szafarze Komunii świętej pełnią swą zaszczytną posługę. Dla zapewnienia permanentnej formacji tej niezwyklej posłudze dla sacrum Kościoła w Polsce pojawia się pilna potrzeba powołania przez Komisję Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski krajowego duszpasterza nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej.

6. Posługę nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej mogą spełniać upoważnione do niej osoby tylko za zgodą i wiedzą proboszcza miejsca.

7 Pierwsze upoważnienie udzielenia Komunii świętej zostaje udzielone zasadniczo na okres jednego roku, a kolejne na czas określony przez biskupa diecezjalnego. Udzielone upoważnienie jest czasowe, dzięki temu nadzwyczajny szafarz Komunii świętej nie zobowiązuje się do tej posługi na całe życie, dlatego po upływie oznaczonego czasu może on nie wyrazić zgody na ponowne przedłużenie i zostaje ono uszanowane. Mogą zaistnieć poważne powody uniemożliwiające pełnienie posługi przed upływem określonego czasu, wówczas duszpasterze powiadamiają o tym Kurię diecezjalną, która podejmuje odpowiednie decyzje.

I. STRÓJ LITURGICZNY SZAFARZA NADZWYCZAJNEGO

1. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego (OWMR)* w numerze 298 stwierdza:

Szată liturgiczną wspólną dla duchownych posługujących wszystkich stopni jest alba, przepasana w biodrach paskiem, jeżeli nie jest uszyta w taki sposób, że przylega do ciała nawet bez paska. Jeżeli alba nie osłania dokładnie zwykłego stroju koło szyi, przed włożeniem alby należy nałożyć humerał.

2. Powyższą zasadę należy zastosować również do nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej, gdy pełnią swoją posługę podczas Mszy świętej. Strój liturgiczny zaleca się również poza Mszą świętą, gdy szafarz nadzwyczajny pełni służbę w szpitalach lub innych zakładach zamkniętych.

3. W wypadku gdy szafarz zanosí Komunię świętą do domu chorego, swoją posługę pełni w ubraniu cywilnym, ale odświętnym i poważnym.

Odpowiednia bursa z Najświętszym Sakramentem winna być zawieszona na szyi i – w miarę możliwości – podtrzymywana na piersi, aby była widoczna w drodze do chorego. Posługę w domu chorego szafarz wykonuje w komży, jeżeli tak zdecyduje biskup diecezjalny.

II. POSŁUGA NADZWYCZAJNYCH SZAFARZY KOMUNII ŚWIĘTEJ PODCZAS MSZY ŚWIĘTEJ

1. Nadzwyczajny szafarz pomaga w rozdawaniu Komunii świętej, gdy przystępuje do niej większa liczba wiernych a brakuje zwyczajnych szafarzy albo gdy szafarze ci są zajęci innymi czynnościami duszpasterskimi lub gdy udzielanie Komunii świętej utrudnia im stan zdrowia bądź podeszły wiek. Poza przypadkami choroby lub niedołęźności odprawiający kapłan, a także koncelebransi nie mogą wyręczać się posługą szafarzy nadzwyczajnych, sami nie rozdzielając Komunii świętej.

2. Szafarz powinien usługiwać zasadniczo podczas jednej Mszy świętej w ciągu dnia i mieć możliwość zastępstwa w wypadku choroby lub wyjazdu poza parafię.

3. Przed Mszą świętą nadzwyczajni szafarze powinni przygotować naczynia z hostiami do konsekracji i ustawić je na kredensie. Gdy nie ma innych

ministrantów, oni też zanoszą je na ołtarz w czasie przygotowania darów. Nadzwyczajni szafarze Komunii świętej (ubrani w alby) zajmują miejsce w prezbiterium lub tam, gdzie znajdują się pozostałe osoby pełniące funkcje liturgiczne.

W żadnym wypadku nadzwyczajni szafarze nie powinni podczas Mszy świętej znajdować się w zakrystii.

4. Liturgiczną funkcję nadzwyczajny szafarz Komunii świętej wykonuje w następujący sposób: podczas śpiewu „Baranku Boży” nadzwyczajny szafarz podchodzi do ołtarza i klęka na oba kolana u boku odprawiającego kapłana. Jeśli z racji charakteru miejsca byłoby to niewygodne lub niemożliwe, może uklęknąć z tyłu lub z przodu ołtarza. Kapłan po spożyciu Ciała i Krwi Pańskiej podaje Komunię świętą szafarzowi nadzwyczajnemu. Wypada, aby udzielił jej pod obiema postaciami przez zanurzenie albo przez bezpośrednie picie z kielicha. Następnie podaje szafarzowi naczynie z postaciami konsekrowanymi i razem z nim rozdziela Komunię świętą. Nadzwyczajny szafarz ukazuje każdemu z przyjmujących Komunię świętą (nieco uniesioną hostię) mówiąc „Ciało Chrystusa”. Przystępujący do Stołu Pańskiego odpowiada „Amen” (por. OWMR 117).

Po zakończeniu udzielania Komunii świętej kapłan i szafarz wracają do ołtarza. Kapłan znosi puszkę z Najświętszym Sakramentem do tabernakulum, a następnie wraca do ołtarza i puryfikuje pateny i kielich. Jedynie w wyjątkowych wypadkach puszkę z Najświętszym Sakramentem do tabernakulum znosi świecki szafarz, wówczas przed zamknięciem drzwiczek przyklęka na jedno kolano, a potem wraca na swoje miejsce. W naczyniu stojącym obok tabernakulum lub na kredensie puryfikuje palce.

Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego (nr 56) zaleca konsekrować hostie do Komunii świętej na każdej Mszy świętej: „jest rzeczą bardzo wskazaną, aby wierni przyjmowali Ciało Pańskie z hostii konsekrowanych podczas tej Mszy świętej, w której uczestniczą”. W wypadku rozdzielania Komunii świętej również z puszek znajdujących się w tabernakulum przynosi ją do ołtarza kapłan w czasie śpiewu „Baranku Boży”, wyjątkowo może to uczynić szafarz świecki.

Nadzwyczajny szafarz może pomóc kapłanowi również podczas rozdawania Komunii świętej pod obiema postaciami, gdy jest ona udzielana w przypadkach przewidzianych przez prawo. Jeśli przyjmujący Komunię świętą piją bezpośrednio z kielicha, wówczas szafarz podaje kielich mówiąc: „Krew Chrystusa”, a przyjmujący odpowiada „Amen” (por. OWMR 244). Po przyjęciu Krwi Pańskiej nadzwyczajny szafarz ociera puryfikaterzem zewnętrzną stronę kielicha. Natomiast jeśli Komunii świętej pod obiema postaciami

udziela się przez zanurzenie hostii, wówczas szafarz trzyma kielich, a kapłan (lub drugi szafarz) naczynie z hostiami i po zanurzeniu części hostii w kielichu podnosi ją mówiąc: „Ciało i Krew Chrystusa”; przyjmujący odpowiada: „Amen”

5. Zgodnie z zasadą podziału funkcji w zgromadzeniu liturgicznym nadzwyczajny szafarz Komunii świętej nie powinien z zasady pełnić innych posług liturgicznych, np. lektora, kantora, komentatora itp. Inną funkcję może pełnić wyjątkowo, gdy brak właściwych osób i ich czynności musiałby wykonać odprawiający kapłan.

III. ZANOSZENIE KOMUNII ŚWIĘTEJ CHORYM

1. Do zasadniczych obowiązków nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej należy również pomoc w zanoszeniu jej chorym i niepełnosprawnym.

2. W większych parafiach mogą być szafarze świeccy przeznaczeni wyłącznie do zanoszenia Komunii świętej chorym. Obowiązują jednak wobec nich te same kryteria doboru i te same warunki przygotowania.

3. W przeddzień Komunii świętej szafarz powinien odwiedzić chorego. W ramach duchowego przygotowania należy delikatnie zapytać, czy pragnie przed Komunią świętą przyjąć sakrament pokuty, jeśli tak – trzeba o tym powiadomić proboszcza. Zależnie od okoliczności należy też wyjaśnić, że wierni w podeszłym wieku lub dotknięci chorobą oraz osoby opiekujące się nimi mogą przyjąć Najświętszy Sakrament, chociażby w poprzedzającej godzinie nawet coś jedli (kan. 919 § 1 i 3 KPK). Takie odwiedziny będą potrzebne zwłaszcza w początkowym okresie zanoszenia choremu Komunii świętej. W czasie wizyty przygotowawczej, o ile zaistnieje taka potrzeba, należy poprosić domowników lub opiekunów chorego o odpowiednie przygotowanie mieszkania (stół należy nakryć białym obrusem, przygotować świece i szklankę czystej wody do puryfikacji lub podania choremu). Jest wskazane, aby kapłan najpierw przedstawił chorym nadzwyczajnego szafarza.

4. Celem podkreślenia związku Komunii świętej chorego ze sprawowaniem Eucharystii przez wspólnotę parafialną wskazane jest, by nadzwyczajni szafarze otrzymywali Najświętszy Sakrament od celebransa pod koniec Mszy świętej. Przed końcowym błogosławieństwem kapłan przekazuje chorym specjalne pozdrowienie od wspólnoty.

5. Szafarz zanosi Komunię świętą do chorego w specjalnie do tego celu wykonanym naczyniu umieszczonym w odpowiedniej bursie. Niosący Komunię świętą nie rozmawia w drodze, ale w modlitewnym skupieniu uwielbia swego Pana i Boga.

6. Zwyczaj i skrócony obrzęd Komunii świętej chorych udzielanej przez szafarza nadzwyczajnego znajduje się w księdze liturgicznej *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*⁴ Inne teksty modlitewne i czytania biblijne, a także śpiewy, można odpowiednio dobrać z tekstów liturgicznych danej niedzieli albo okresu liturgicznego.

BIBLIOGRAFIA

- Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998. Red. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999.
- Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi Nadzwyczajnego Szafarza Komunii Świętej w Archidiecezji Gdańskiej. „Kurenda Kurii Metropolitalnej Gdańskiej” nr 39/1993.
- Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi Nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej (22 VI 1991). W: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998. Red. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999.
- J a n P a w e ł II: Kodeks Prawa Kanonicznego (25 I 1983). Poznań 1984.
- J a n P a w e ł II: Katechizm Kościoła Katolickiego (11 X 1992). Poznań 1994.
- Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. Katowice 1985.
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów: Instrukcja *Eucharisticum mysterium* (25 V 1967). W: To czyńcie na moją pamiątkę. Warszawa 1987
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów: Instrukcja *Immensae caritatis* (29 I 1973).
- K r a k o w i a k Cz.: Nadzwyczajni Szafarze Komunii Świętej. „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 37:1993 nr 7-9.
- P a w e ł VI: Encyklika *Mysterium fidei* (3 IX 1965). W: To czyńcie na moją pamiątkę. Warszawa 1987.
- Postanowienie Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do Nadzwyczajnego Szafarza Komunii Świętej (2 V 1990). W: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998. Red. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz. Lublin 1999
- Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo. Katowice 1978.

⁴ Katowice: Księgarnia Św. Jacka 1978 s. 52-61

- S k a l s k i E.: Sympozjum nt. „Tajemnica Eucharystii w duszpasterstwie parafialnym” „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 37:1993 nr 7-9.
- S k a l s k i E.: Studium przygotowawcze i promowanie pierwszych nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej w Archidiecezji Gdańskiej. „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 37:1993 nr 7-9.
- Słowo Metropolity Gdańskiego na rozpoczęcie roku szkolnego oraz o powołaniu nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii. „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 37:1993 nr 7-9.

FORMATION AND EXTRAORDINARY MINISTRY OF THE MINISTER OF THE HOLY COMMUNION

S u m m a r y

The extraordinary ministry of the ministers of the Holy Communion in the Catholic Church was introduced twenty-eight years ago. The Conference of the Episcopate gave its permission to bishops in Poland on 2nd May 1990. The study shows the theological foundations of the ministry of the extraordinary ministers of the Holy Communion as consequences of the mystery of the Church, the Eucharist, and the remaining sacraments, especially baptism, and as a spiritual good of the faithful and a true necessity in particular cases. As well as retreat and individual formation, the extraordinary ministers take part in monthly and quarterly prayer-formative meetings in parishes and dioceses. The formation is combined with a varied commitment of the ministers in apostolic activity in their parochial fellowship (work in youth groups, aid in state and occupational pastoral care, aid in catechesis and the sacramental preparation for the Holy Communion, confirmation, marriage, and activity in charitable work). The study postulates that the Commission for the Cult of God and the Discipline of Sacraments of the Episcopate of Poland should establish a national pastor for the extraordinary ministers of the Holy Communion. Three parts of particular issues deal with the liturgical vestments of a minister, his ministry during the Holy Mass, and his direct distribution of the Holy Communion to the sick.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: posługa, świecki, szafarz, Komunia.

Key words: ministry, layman, minister, the Communion.